

## השיחה באוצר: ויכוח בין ילדי הפילוסופים

תמיד חשבתי שרבות ניתן היה ללמוד, אילו הצלחנו להפגיש הוגים שחיו בתקופות שונות, ולהביא אותם לנהל ביניהם שיחה. כיצד יוצרים במת מפגש כזאת? לא מעט חכמים בחרו להפגיש אותם בגיהנום. כשלעצמי בחרתי להפגיש את ההוגים בטרם נולדו, לפני שהמלאך השכיח מהם את תורתיהם, ושם יצטרכו לשחזר בעמל רב. היכן הם ייפגשו? רש"י כבר ענה על כך (עבודה זרה ה, ע"א): "אוצר יש... ומבראשית נוצרו כל הנשמות העתידות להיוולד ונתנם לשם". אכן בחדר אחד באוצר ישבו והתווכחו קשות שלושה ילדים: ברוך, יחזקאל-הרמן, ואברהם יצחק. אנו יודעים כבר עכשיו בילדותם, שהם עתידים לתרום הרבה להגות היהודית (לטובה ואולי לא). הם כמוכן לא יודעים כלום על עתידם. שמות משפחתיהם? אולי מאוחר יותר. בת קול מן השמים פתח את הדיון הרשמי בדברי מדע. הוא הזמין פסיכולוגית ידועה כדי שהיא תציג לפנינו פרק מתוך מחקרה האחרון, שיהיה נקודת המוצא לדיון.

**הפסיכולוגית:** אם נשאל ילדים "היכן הקב"ה?" נקבל שתי עמדות שונות. אחת תענה "א-להים בשמים", האחרת תענה "א-להים בכל מקום". נראה לי ששתי תשובות אלו מהוות, מה שאשתי הפסיכולוגית קראה במחקרה "מבשרות", תפיסות ראשונות של רגשות דתיים שונים. "א-להים בשמים" מבטא ריחוק. זהו נוסח היולי של מה שהשפה פילוסופית מכנה "טרנסצנדנציה": א-להים מצוי 'מעבר' לטבע ולעולם, ואף מעבר לכל אפשרות אנושית להשיג את מהותו. "א-להים בכל מקום" מבטא קרבה. א-להים נוכח בעולם ובטבע, קרוב לנו, בלבנו. נוכחות זאת מכונה בשפה הפילוסופית 'אימננציה'. אך נתעלם מהמלים הפילוסופיות, ונדון על הנושא לגופו של עניין.

**ברוך:** אסביר לכם את עמדתי בעזרת משל, למרות שכל משל הוא חלקי ובלתי מדויק. ולמרות זאת, הוא יעזור לי להסביר את ה'קרבה. משל למה הדבר דומה? לתא אדום, המקבל תבונה ותודעה. עד מהר יבין שמעבר לו ישנה אחרות, האדם שהוא הכוליות של העולם שלפניו. כך גילה התא את הא-להים, על שני מימדיו המוכרים: הגשמי והנפשי. איך אברהם יצחק היה אולי מנסח זאת: 'א-להים' בגימטריא 'הטבע'.

**הרמן יחזקאל:** פילוסופים ומיסטיקנים הדגישו את הקרבה, אולם אתה ברוך, עברת את הגבול. על פי שיטתך, א-להים לא נוכח בעולם, הוא הוא העולם. בדעותיך נכרת דווקא מורשת האלילות. הרמב"ם,

מורה כל הנבוכים, לימד אותנו את תורת הייחוד. ייחוד היא הרבה יותר מאשר אחדות. אותה אתה מדגיש. ייחוד פירושו שהא-להים שונה מכל מה שבעולמנו, עולמנו אינו א-להי. הפנתאיזם אינו רק כפירה, היא פשע מוסרי. אך על זה להלן.

**אברהם יצחק** גם אני אסביר את עמדותי במשל. נתאר לעצמנו סופר היוצר במחשבתו ספר או ספרים מופלאי על העולם ומלואו. נניח שגיבורי הספר חיים, חושבים ומרגישים. אמנם כן, הסופר שולט על העלילה, אלא שהוא מכבד את עצמאות גיבוריו ומצפה לראות את המציאות שהם בונים. הקב"ה הוא מעין סופר כזה, העולם - מעין ספר, שמציאותו אינה בנייר או בדיו, אלא כביכול במחשבתו של הסופר. ואולי יש במחשבתו ספרים הרבה. אין קיום לספרים בלעדי הסופר החושב אותם. הסופר "ממלא כל העולמות". מקום פנוי ממנו. אבל הוא הרבה יותר מאוסף הספרים שבמחשבתו. הוא "סובב כל העולמות". אבל גם אתה, ברוך, קרוב מדי אל החיצונים.

**ברוך**: שוב המשחקים החמקניים והבלתי נסבלת שלך, אברהם יצחק? ולך, הרמן יחזקאל אוסיף, בשפה הפוסט-מודרנית, די עם הניגודים הבינריים שלך!

**אברהם יצחק**: לא רק שלו, גם שלי. ה'מוניזם' פירושו שלילת הניגודים, ואני חייב לברך את "המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך". המתנגדים שאלו את החסידים: אם השכינה בכל מקום, למה אסרה ההלכה להתפלל במבואות המטונפים? וגם אתה ברוך נשאל כך: אם הכל א-להים, הרי שאין הבדל בין טוב לרע, בין יפה למכוער ומגונה, בין צדק לעוול. את יסודות המוסר אנו חייבים לרכוש מהא-להים שבשמים, ורק לאחר מכן להאמין שהכל טוב.

**יחזקאל**: כנראה ששניכם שיכורי א-להים, ואיך יאמר עמנואל לוינס, גם לשיכורים כאלה אסור להיכנס למקדש. אך אני חייב לחזור אליך ברוך. המונותאיזם הוא המושג האידיאלי בה"א הידיעה. המוניזם הוא מושג מתועב. המוסר נולד מההבחנה בין הראוי למצוי, בין טבע למוסר. אחרת, כבשיטתך, הזכות הוא כח, הכוח והא זכות. ומעמנואל לעמנואל. עמנואל קאנט שהבחין ביניהם, נראה לי יותר יהודי ממך שעבורך הכל אחד. מהיכן תלמד את המוסר, מהטבע? משם ניתן לקבל רק מוסר השכל אחד: הדג הגדול בולע את הקטן. זאת משמעות התורה.

**ברוך**: הוא בולע אותו ממילא. ואגב, אני אדם, לא דווקא יהודי.

**יחזקאל**: ואומרים עליך שאתה דמוקרטי? האמנם? היכן החרות האנושית, הבחירה החופשית?

**ברוך** : הבחירה החופשית? אילו לאבן הייתה מודעות, היא הייתה חושבת בזמן נפילתה, שהיא נופלת כי היא בחרה בכך באופן חפשי.

**אברהם יצחק** : החכמים למדו אותנו שהחרות האנושית הוא צלם א-להים שבאדם.  
**ברוך** : נגמלתי כבר מדמוייך האנושיים.

**אברהם יצחק** : אמנם כן, הדימויים האנושיים מטעים. ולמרות זאת אומר לך דבר שלא כדאי לשכוח. אתה תכתוב או תאמר, אי שם, שאם בספר יש אלף קביעות, כשתשע מאות תשעים ותשע מהן נכונות, ואחת שגויה, מן הראוי לזרוק אותו. רבי נחמן מברסלב יאמר אי שם, מבלי להכירך, בדיוק את ההיפך. אם באותו ספר יש קביעה אחת בה תלויים חייך, אל תזרוק. אולי גם באתיקה שלך, יש קביעה כזאת, ואולי ברוך תהיה. במסכת התיאולגית-מדינית? אני מפקפק. טוב שלא כתבת את המסכת בעברית ובאותיות רש"י. הוא היה עלול להתקבל ולהמיט עלינו קטסטרופה. הספרים היו הופכים אנדרלמוסא מושלמת.

שמות משפחתיהם? צדקתם: שפינוזה, הרמן כהן והראי"ה קוק.